

Таміла ЯЦЕНКО,

(Київ, Україна)

## КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ: АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасній парадигмі шкільної літературної освіти культурологічний підхід – один із важливих чинників її модернізації. Актуальність його реалізації на уроках української та зарубіжної літератури обумовлена «важливістю комплексного підходу до використання культурологічного впливу різних видів образотворчості в процесі вивчення літератури, необхідністю формування в особистості цілісної картини світу», що сприяє розвитку загальнокультурної компетентності учнів. [1, с. 7]. Зважаючи на термінологічні розбіжності щодо визначення основних положень культурологічного підходу в шкільній освіті, зокрема й літературній, трактуємо *загальнокультурну компетентність* як інтегровану якість особистості, її здатність аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства. Ця ключова компетентність передбачає глибоке розуміння особистістю власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. На предметному рівні (шкільні навчальні предмети «Українська література», «Зарубіжна література», «Літератури національних меншин» та інтегровані курси словесності) *загальнокультурну компетентність* трактуємо як здатність учнів-читачів зіставляти специфіку розкриття літературної теми (чи образу) в різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної національної культури; визначати роль української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах; аналізувати та інтерпретувати художні твори, використовуючи досвід взаємодії з різними творами мистецтва; набувати досвід емоційних переживань, виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва та формувати відкритість до міжкультурної комунікації.

У культурологічній гуманітарній моделі шкільної літературної освіти організація навчальної діяльності визначається *діалогічністю*. Література як компонент художньої культури знаходиться у постійній і складній взаємодії з іншими видами мистецтва. Сприйняття художнього твору як виду мистецтва також має діалогічний характер. Поглиблення в учнів інтерпретаційних умінь аналізу літературного твору засобами різних видів мистецтва – це процес цілісного сприймання твору, що передбачає встановлення зв'язків як усередині літературного твору, так і в контексті літературного процесу, художньої культури певної доби, та усвідомлення цих зв'язків як діалогу митця зі світом, читача з митцем, а через нього – з іншою культурою, з іншим буттям [4, с. 18]. Відтак особливої значущості набуває питання розроблення якісного програмово-навчального забезпечення шкільних курсів літератури, що матиме виразну культурологічну спрямованість та сприятиме розвитку *загальнокультурної* компетентності учнів-читачів.

Ефективним засобом реалізації культурологічного підходу до шкільного навчання літератури є дидактико-методичний потенціал підручників української літератури (рівень стандарту) для 10 та 11 класу (автори – А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін.) (2018, 2019) [2; 3]. Їх зміст і структура ґрунтуються на ідеї розгляду художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур.

Культурологічна спрямованість цих навчальних книг увиразнюється розглядом художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур. У підручнику запропоновано вивчення літературного твору як тексту культури, що здійснюється шляхом прочитання смислів, образів, символів тексту, через які відбувається діалог з автором твору, осягнення картини його художнього світу. У процесі такого діалогу учень осмислює цінності культури конкретного історичного періоду та певного історичного типу свідомості, які відображає автор твору.

Кожен тематичний блок підручника (відповідно до тематично-хронологічного принципу вивчення української літератури в 10–11 класах) розпочинається коротким оглядом розвитку української літератури певного історичного періоду в контексті тенденцій національної культури означеного часу. На прикладі життя і творчості письменників ХХ – початку ХХІ ст. досліджуються взаємовпливи художньої літератури, музики, театру та інших видів мистецтва.

У рубриці «Культурно-мистецький контекст» оптимально подано навчальні матеріали, що репрезентують адаптовані до сприйняття учнями 10-х і 11-х класів надбання вітчизняної культури. Сучасна, пізнавальна та доступна для учнів цієї вікової категорії інформація про українське мистецтво ХХ – початку ХХІ ст. (репродукції творів живопису, фото скульптурних, архітектурних пам'яток, ідейно-естетичний аналіз художніх полотен і музичних творів тощо) сприяє глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, вдосконаленню вмінь проводити мистецькі паралелі у процесі аналізу та інтерпретації літературного твору, а також формуванню розуміння української літератури як невід'ємного складника світового мистецтва. Візуалізації такого матеріалу сприяє багатий ілюстративний матеріал. Система запитань і завдань до цієї рубрики передбачає апелювання до культурно-читацького досвіду старшокласників та спрямована на вдосконалення їхніх умінь самостійної діяльності.

Розвитку загальнокультурної компетентності учнів 10-х і 11-х класів сприяють завдання пізнавально-пошукового характеру, презентовані в рубриці «Ваші читацькі проекти».

Широкі можливості для розвитку загальнокультурної компетентності старшокласників мають *літературні курси за вибором*. Зокрема, спецкурс «Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті» (автори – Т. Яценко, І. Тригуб; гриф «Схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти», лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України від 27.06.2018 Р. № 22.1/12-Г-444)

орієнтований на вивчення творів української та зарубіжної літератури періоду модернізму на засадах культурологічного підходу [5]. Така організація навчальної діяльності сприятиме прилученню учнів до світових мистецько-літературних надбань періоду модернізму, поглибленню вмій аналізувати й інтерпретувати художні твори у контексті естетики модернізму, досягненню літератури як виду мистецтва, формуванню інтелектуальної, духовно багатой творчої особистості, розвитку читацької та загальнокультурної компетентності, розширенню художньої ерудиції, вдосконаленню естетичного смаку учнів, вихованню поваги до світової та національної культурної спадщини.

У програмовій рубриці *«Мистецький контекст»* презентовано яскраві зразки світових мистецьких шедеврів модернізму, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню певної літературної теми спецкурсу.

Отже, реалізація культурологічного підходу в реаліях сучасної шкільної освіти зумовлює активні пошуки його результативних чинників, одним із яких є підготовка інноваційного програмово-навчального забезпечення.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.
2. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Пед. думка, 2018. 192 с.
3. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Оріон, 2019. 240 с.
4. Яценко Т. О., І. А. Тригуб. Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті : програма спецкурсу. Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. 68 с.
5. Яценко Т. О., Шевченко З. О Художня література в контексті світової культури : метод. посіб. Київ : Пед. думка, 2012. 136 с.